

Следствено свему ономе што је напред изнето, за наш робни промет има се узети да је за вршење купчевих права која Опште узансе изричито регулишу код приговора за количину — уз. бр. 133 и 134, тј. права да се одбије мање испоручена количина од уговорене (уз постојање и осталих услова) — уз. бр. 133 ст. 1, да се одбије испоручена већа количина од уговорене — уз. бр. 133 ст. 2, као и права да се задржи куповна цена за одбијени део — уз. бр. 134 ст. 1, односно и за неодбијени део под одређеним условима — уз. бр. 134 ст. 2, потребно ставити благовремено приговоре (рекламације) (5). Утолико се не би могло прихватити гледиште Врховног привредног суда, изражено у напред цитираној пресуди, да и за вршење ових права не постоји обавеза претходног благовременог приговарања, док је, мислимо, Суд исправно констатовао да за вршење осталих купчевих права која настају из испоруке мање количине — да не плати неиспоручени део (што је било предмет конкретног спора) и да у погледу неиспорученог дела долазе у обзир правила из доцње — није услов стављање благовремених приговора, јер и Опште узансе за вршење тих права не везују дужност приговарања. Могло би се пожелети да се наша судска пракса у потпуности усклади са ставом Општих узанси, који је, сматрамо, оправдан и са гледишта потреба наше привредне праксе.

Др. Владимир Капор

О ЗНАЧАЈУ ОДРЕДБЕ ЧЛ. 7 УРЕДБЕ О МАТЕРИЈАЛНОЈ ОДГОВОРНОСТИ ВОЈНИХ И ГРАЂАНСКИХ ЛИЦА НА СЛУЖБИ У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ НАРОДНОЈ АРМИЈИ

Војни судови — између осталог — суде и спорове о накнади штете коју учине држави војна или грађанска лица на служби у ЈНА у вршењу своје службене дужности односно службе.

Позитивно право на основу кога војни судови расправљају напред означене спорове садржано је у закону у Југословенској народној армији („Службени лист ФНРЈ”, бр. 29/55) — у даљем тексту закон о ЈНА и у уредби о материјалној одговорности војних лица и грађанских лица на служби у ЈНА („Службени лист ФНРЈ”, бр. 25/56) са њеним изменама и допунама од 11 марта 1959. („Службени лист ФНРЈ”, бр. 12/59) — у даљем тексту уредба.

Одговорност за причињену штету и обавезу учиниоца штете да ову накнаду држави установљује орган пред којим се води поступак. То може бити пре свега старешина који спроводи управни поступак, а потом и војни суд, уколико предмет спора дође до њега.

За штете чија вредност не премаша износ од 5.000.000 динара управни поступак је обавезан и он увек претходи судском. Судски се поступак за такве штете може засновати само вољом штетника (када је обавезан у

(5) Овакво схватање дели и др. Ј. Розенберг у свом делу Купопродајни уговор у вањској трговини, Загреб, 1957, с. 164.

управном поступку да штету накнади) или вољом надлежног војног старешине (када је у току управног поступка дошло до закључка да се штета не може расправити у управном поступку због компликованости случаја).

За штете чија вредност премаша износ од 5,000.000 динара предвиђена је искључива надлежност војног суда.

Сви напред означени органи, надлежни за расправљање штета, имају широку могућност да појављене случајеве штета расправе на најправичнији начин. Ту им могућност даје одредба чл. 149 закона ЈНА која предвиђа могућност ослобођења од плаћања накнаде за учињену штету из оправданих разлога. Ова одредба добила је своју најпунију разраду у одредби чл. 7 уредбе који дословно гласи:

„Војно лице и грађанско лице на служби у Југословенској народној армији може бити делимично или у целини ослобођено од плаћања накнаде штете ако штета није учињена намерно или из крајње непажње и ако је наступила у вршењу војне обуке и вежбе или услед изузетних напора у вршењу службе, преоптерећености послом, неодговарајућег смештаја или под другим околностима које је било тешко избећи.“

У пракси пред војним судовима дошло је до спора о значају ове одредбе, јер је неки сматрају одредбом службеничког права, за чију примену војни судови нису овлашћени, док је други сматрају материјалноправном одредбом коју војни судови морају примењивати у својој свакодневној пракси. Спор је врло много заинтересовао како правнике из састава ЈНА тако и све остале који долазе у ситуацију да било на који начин учествују у расправљању спорних случајева, па та чињеница несумњиво оправдава дискусију по овом питању.

1. — Носиоци схватања да су одредбе чл. 149 закона о ЈНА и чл. 7 уредбе установе службеничког права, па да према томе спадају у домен примене само пред надлежним војним старешинама, полазе пре свега од чињенице да су те одредбе донете из обзира правичности према оним учиниоцима штете који раде под изузетним околностима и на изузетно важним задацима (изузетни напори у служби, вршење обуке или вежбе и сл.). Оцена питања правичности са тих аспеката не може спадати у надлежност војних судова, јер су они далеко од живота јединица, па не располажу свим потребним елементима за једну солидну оцену у том правцу. Војне старешине су у далеко бољој могућности у том правцу, па је нормално да оцена о примени одредбе чл. 7 уредбе, која је више дискреционог значаја, дође у надлежност војног старешине.

Сем реченог носиоци овог схватања истичу и чињеницу да је у одредби чл. 18 уредбе изричито наглашено да „решење о ослобођењу од накнаде штете доноси Државни секретар за послове народне одбране“, којој то право може пренети и на друге војне старешине. Из тога носиоци овог схватања изводе закључак да примена одредбе чл. 7 уредбе спада у искључиву надлежност Државног секретара за послове народне одбране односно војног старешине кога је он овластио.

Најзад носиоци овог схватања за поткрепљење свога става користе и саму садржину напред означених одредаба. У њима се говори о „ослобођењу од плаћања накнаде штете“, а војни суд нема такво овлашћење, јер су прописима процесног права тачно одређени облици судских одлука, међу којима није уопште предвиђена нека слична одлука.

У расправљању штета — закључују они — војни судови имају широку могућност да применом начела имовинског права донесе и такве одлуке које ће имати значај ослобођавања од плаћања накнаде штете, али им се никако не може признати право да врше такво ослобођавање на основу одредбе чл. 149 закона о ЈНА односно на основу одредбе чл. 7 уредбе.

2. — Заступници другог схватања сматрају да напред наведене одредбе војни судови морају примењивати, јер других одредаба за расправљање насталих спорова немају. Наиме, ранија уредба садржавала је у одредби чл. 2 овлашћење према коме су се војни судови могли у расправљању штета користити „правним правилима имовинског права“. Извршењем измена и допуна од 11 марта 1959, ова је одредба претрпела корениту измену тако да је из ње потпуно испало ово овлашћење. После тога војним судовима није остало ништа друго него да на појављене случајеве штете примењују само одговарајуће прописе закона о ЈНА и прописе уредбе, у ком смислу гласи и изричито наређење чл. 1 уредбе. Према томе — закључују они — војни судови немају других прописа за расправљање спорова из основа штета сем напред цитираних, па се њима морају користити у свом свакодневном раду.

Даље, заступници овог схватања истичу да је одредба чл. 7 уредбе само разрада одредбе чл. 149 закона о ЈНА, а у овом закону није нигде речено да су органи војног правосуђа искључени од примене ове одредбе. То искључење није желео ни уредбодавац, јер је горе цитирану одредбу уврстио у поглавље које носи наслов „материјалноправне одредбе“, па је и из тога логично закључити да су на примену те одредбе као материјалноправне одредбе овлашћени и војни судови, без обзира на њену стилизацију која гласи на ослобођавање. Садржина овог прописа је јасна. Њоме се хоће да растерети делимично или у целини онај учинилац штете који је радио под изузетним околностима или на изузетно важним задацима као што су војна вежба или обука. Тај пропис по налажењу носилаца овог схватања има делимично значај одредбе § 1304 Општег грађанског законика, односно одредбе § 805 Србијанског грађанског законика из којих излази да ће и оштећени носити сразмерну одговорност са штетником ако је за штету крив. Шта друго претставља оптерећеност штетника у служби или неодговарајуће смештај, ако не део кривње оштећеног који је пренебрегао чињеницу о преоптерећености службом штетника или чињеницу о неодговарајућег смештаја? Што се тиче других основа из одредбе чл. 7 уредбе за „ослобођење од накнаде штете“, као што су извођење војне вежбе или обуке или као што су околности које је било тешко избећи, то су основи из домена ризика који није дужан да сноси само онај који ради, већ га мора сносити и онај за чији се рачун ради. То захтевају обзирни правичности, па је такво решење хтео и законодавац који је кроз одред-

бу чл. 7 уредбе регулисао одговорност штетника који ради под означеним околностима односно на наведеним задатцима. Постојање одредбе чл. 18 уредбе, која говори о овлашћењу Државног секретара за послове народне одбране да доноси решења о ослобођењу од накнаде штете, није аргумент за оправдање тезе носилаца првог схватања, а ово због тога што је питање расправљања штета у ЈНА регулисано друкчије него у осталим законима. По прописима закона о радним односима односно закона о јавним службеницима решење о накнади штете није извршни наслов, већ само исправа за издавање платног налога по одредби чл. 426 закона о пореском поступку. По прописима који важе за материјалну одговорност у ЈНА решење о накнади штете може бити и извршни наслов, уколико штетник који је тим решењем обавезан на накнаду штете не стави захтев да о штети одлучи војни суд. Код штета чији износ не прелази 5,000.000 динара спроводи се обавезно управни поступак, а то значи да се спор о штети може правноснажно завршити и у управном поступку. Отуда је настала потреба да се донесе одредба чл. 18 уредбе која даје овлашћење одређеним старешинама да и они примењују одредбу чл. 7 уредбе.

На основу свега тога носиоци овог другог схватања закључују да су војни судови не само овлашћени, него и да су дужни да приликом расправљања штета из своје надлежности примењују одредбу чл. 7 уредбе.

3. — Које је од ова два схватања исправно још није потпуно извесно. Спор је у току и њега ће највероватније решити сам законодавац законодавним путем.

Међутим, њега је делимично решила и судска пракса војних судова. Наиме, судска пракса војних судова све се више опредељује за концепцију и заступања другог схватања, па су одлуке војних судова врло често правдане одредбама чл. 149 закона о ЈНА односно чл. 7 уредбе.

По сјему изгледа да је таква судска пракса исправна, јер су војни судови према одредби чл. 1 уредбе у расправљању штета из своје надлежности стварно везани прописима чл. 145 до 149 закона о ЈНА и прописима уредбе, а осим тога игнорисање од стране судова једне од битних материјално-правних одредаба могло би довести до неправилних одлука.

Добривоје Бабић